

آشنایی با چند اصطلاح

وزن، اصلی‌ترین عامل موسیقی شعر

مقدمات

درس اول

نکات برگزیده

بیت: کم‌ترین مقدار شعر یا به عبارت دیگر، واحد شعر یک بیت است.

نظم: اگر شاعر مقصود خود را تنها در یک بیت بیان کند، به آن بیت «فرد» می‌گویند.

مثال: جایی نرسد کس به توانایی خویش / آلا تو چراغ رحمتش داری پیش «سعدی»

مصراع: هر بیت شامل دو مصراع می‌باشد که کم‌ترین مقدار سخن موزون است.

وزن شعر: آهنگی که در تمام مصراع‌های شعر یکسان است.

چگونگی قرار گرفتن کلمات در یک مصراع تابع نظمی است. به این نظم، وزن شعر گویند.

ردیف: کلمه‌هایی مستقل و به یک معنی در پایان مصراع‌ها یا ابیات که عیناً تکرار می‌شود.

- ردیف در پایان هر بیت یا مصراع بعد از قافیه تکرار می‌شود و به تأثیر موسیقایی آن می‌افزاید.

- به شعری که ردیف دارد «مردّف» می‌گویند.

قافیه: واژه‌هایی که در پایان مصراع یا ابیات می‌آیند که حرف یا حروف پایانی آن‌ها یکسان باشد.

مثال: سرو چمان من چرا میل چمن نمی‌کند / همدم گل نمی‌شود، یاد سمن نمی‌کند

کلمات «چمن» و «سمن» در بیت بالا را کلمات قافیه و حرف یا حروف مشترک در این کلمات را حروف قافیه گویند.

حروف قافیه مثل «من» در کلمات قافی‌ای مثال بالا.

۱- در صورت وجود ردیف در شعر، قافیه قبل از ردیف می‌آید.

۲- قافیه در شعر سنتی اجباری و ردیف اختیاری است.

۳- قافیه در شعر نیمایی نظم مشخصی ندارد.

۴- به بیتهایی که هر دو مصراع آن قافیه داشته باشد، «مُصَرَّع» می‌گویند.

۵- بیتهایی که تنها یک مصراع آن قافیه دارد، «مَقْفَأ» خوانده می‌شود.

چند نکته مهم در باره قافیه:

اهمیت قافیه: قافیه در تأثیربخشی و زیبایی شعر نقشی به‌سزا دارد و از مهم‌ترین تأثیرات آن تکمیل وزن است. هم‌چنین قافیه به شعر استحکام

می‌بخشد و به تنظیم فکر و احساس شاعر کمک می‌کند.

قالب: شکلی که قافیه به شعر می‌بخشد و تفاوت قالب‌ها، تفاوت در چگونگی قرار گرفتن قافی‌های آن‌ها است.

طرز شناخت قالب‌ها: اگر نحوه تکرار قافیه در دو یا چند شعر یکسان باشد تعداد ابیات، محتوا و وزن، نوع قالب را مشخص خواهند کرد.

- شعر سنتی قالب‌های متفاوتی دارد اما شعر نیمایی از کوتاه و بلند شدن مصراع‌ها به دست می‌آید.

تخلص: آوردن نام شاعر در پایان شعر

تخلص گاه در بیت‌های ماقبل آخر هم می‌آید.

تعیین کنید کدام گزینه صحیح می‌باشد

شهرکرد، باهنر - ۹۱	۱. کدام گزینه از عوامل تشخیص نوع قالب نمی‌باشد؟ الف) قافیه ب) ردیف ج) وزن د) محتوا
تهران، نیکان (۱) - ۸۶	۲. با توجه به ابیات زیر کدام کلمه قافیه نیست؟ «نه اندیشه از کس که رسوا شوی / نه قوت که یک دم شکیبیا شوی از نیستان تا مرا ببریده‌اند / از نفیرم مرد و زن نالیده‌اند» الف) ببریده‌اند ب) شوی ج) رسوا د) نالیده‌اند
تهران، نیکان (۱) - ۸۶	۳. با توجه به بیت «بیا تا مونس هم یار هم غمخوار هم باشیم / انیس جان غم فرسوده‌ی بیمار هم باشیم»، کدام گزینه درست است؟ الف) این بیت مُصرَع است اما مردَف نیست. ب) این بیت مردَف است اما مُصرَع نیست. ج) قافیه «یار هم» می‌باشد. د) کلمات قافیه «غمخوار و بیمار» است.
تهران، شاهد - ۸۶	۴. کدام یک از ابیات زیر مصرع و مردف است؟ الف) تا دل هرزه‌گرد من رفت به چین زلف او / زان سفرِ دراز خود، عزم وطن نمی‌کند ب) سرو چمان من چرا میل چمن نمی‌کند / همدم گل نمی‌شود، یاد سمن نمی‌کند ج) او می‌رود دامن‌کشان من زهر تنهایی چشان / دیگر مپرس از من نشان کز دل نشانم می‌رود د) دل من همی داد گفتمی گواهی / که باشد مرا روزی از تو جدایی

جاهای خالی را با کلمات مناسب تکمیل کنید

هماهنگ کشوری - ۸۹	۵. از مهم‌ترین تأثیرات «قافیه» در شعر ... است.
تجف آباد، حضرت خدیجه - ۹۱	۶. در شعر سنتی قافیه ... و ردیف ... است.
تجف آباد، مجتهد امینی - ۹۱	۷. کم‌ترین مقدار سخن موزون ... نام دارد.
تهران، فرهنگ - ۹۱	۸. اگر شاعر مقصود خود را تنها در یک بیت بیان کند، به آن ... می‌گویند.
تهران، مفید (۳) - ۸۶	۹. اگر بیتی ردیف داشته باشد ... نامیده می‌شود.
تجف آباد، بنت‌الهدی - ۸۶	۱۰. اگر بیتی ردیف نداشته باشد، آخرین کلمه‌ی آن بیت ... نامیده می‌شود.
تجف آباد، حضرت زهرا - ۸۶	۱۱. شکلی که قافیه به شعر می‌بخشد، ... نامیده می‌شود.

به سوال‌های زیر پاسخ کوتاه دهید

همانگ کشوری - ۹۰	۱۲. بیتی که هر دو مصراع آن «قافیه» داشته باشد، چه نام دارد؟
نجف‌آباد، مجتهد امینی - ۹۱	۱۳. از ابیات زیر کدام «مصرع» است؟ الف) ای خواجه رسیده است بلندیت به جایی / کز اهل سماوات به گوشت پرسد صوت ب) جوانی شمع ره کردم که جویم زندگانی را / نجستم زندگانی را و گم کردم جوانی را
تهران، هشترودی - ۸۶	۱۴. مَقْفَا چیست؟
نجف‌آباد، حضرت مریم - ۹۱	۱۵. منظور از شعر مردّف چیست؟
دهدشت، امام رضا - ۸۶	۱۶. «لا ای طوطی گویای اسرار / مبادا خالصیت شکر ز منقار سرت سبز و دلت خوش باد جاوید / که خوش نقشی نمودی از خط یار» الف) کدام بیت مُصرَع است؟ ب) کلمات قافیه در بیت اول کدام‌اند؟ ج) حروف قافیه کدام‌اند؟
کرج، حضرت مریم - ۸۶	۱۷. با توجه به ابیات به سؤال‌ها پاسخ دهید. «ای پادشاه شهر چو وقتت فرا رسد / تو نیز با گدای محلت برابری» «چشم دل باز کن که جان بینی / آنچه نادیدنی است آن بینی» «یکی درخت گل اندر میان خانه‌ی ماست / که سروهای چمن پیش قامتش پست‌اند» الف) کدام بیت «مردّف» است؟ ب) حروف قافیه را در بیتی که «مصرع» است، بنویسید.
نجف‌آباد، حضرت زهرا - ۸۹	۱۸. با توجه به ابیات پاسخ سؤال‌های زیر را بنویسید. «تو مپندار که سعدی ز کمندت بگریزد / چون بدانست که در بند تو خوش‌تر ز رهایی» «خلق گویند برو دل به هوای دگری ده / نکنم خاصه در ایام اتابک دو هوایی» الف) کدام واژه «تخلص» است؟ ب) حروف قافیه کدام است؟
دماوند، قدسیه - ۸۹	۱۹. با توجه به ابیات زیر به سؤال‌ها پاسخ دهید. «تو را که هر چه مراد است در جهان داری / چه غم ز حال ضعیفان ناتوان داری بخواه جان و دل از بنده و روان بستان / که حکم بر سر آزادگان روان داری چو گل به دامن از این باغ می‌بری حافظ / چه غم ز ناله و فریاد باغبان داری» الف) قالب این شعر چیست؟ ب) ردیف را در بیت اول مشخص کنید. ج) حروف قافیه را مشخص کنید. د) تخلص را در این شعر نشان دهید.
ری، حضرت مریم (۲) - ۸۶	۲۰. با توجه به ابیات زیر به سؤال‌ها پاسخ دهید. «اگر وقت سحر بادی زکوی یار درجنید / دل بیمار مشتاقان ز هر سو، زار درجنید» «عراقی کی تواند گفت موج دلی مفلس / بدانچه‌اش دسترس باشد بدان مقدار درجنید» کلمات قافیه: حروف قافیه: ردیف: تخلص:
کرج، الهیه - ۸۶	۲۱. در بیت زیر، قافیه و ردیف کدام است؟ «گریست ابر و دل افسرد و جان اسیر نشست / چکید خون گل و مرغ از صغیر نشست»
تهران، شهید مطهری - ۸۹	۲۲. در بیت «گوهر خود را هویدا کن، کمال این است و بس / خویش را پیدا کن، کمال این است و بس» ردیف را مشخص کنید.

سمنان، کوثر - ۸۹	۲۳. قافیه و ردیف را در بیت زیر مشخص کنید. «خلوت گزیده را به تماشا چه حاجت است / چون کوی دوست را به صحرا چه حاجت است»
آییک، امام رضا - ۸۶	۲۴. در بیت زیر ردیف و حرف قافیه را مشخص کنید. «بدان کوش تا زود دانا شوی / چو دانا شوی زود والا شوی»
پیرانشهر، کوثر - ۹۱	۲۵. در بیت زیر واژه‌های قافیه را مشخص کنید. «عشق در دل ماند و یار از دست رفت / دوستان، دستی که کار از دست رفت»
ساوه، جهانمیرزایی - ۸۶	۲۶. حروف قافیه و کلمات قافیه را در بیت زیر مشخص کنید. «سرو چمان من چرا میل چمن نمی‌کند / همدم گل نمی‌شود، یاد سمن نمی‌کند»
تهران، مدرسان - ۸۶	۲۷. در بیت زیر واژه‌های قافیه را مشخص کنید. «تو را ز حال پریشان ما چه غم دارد / اگر چراغ بمیرد صبا چه غم دارد»
میبد، صادقیان - ۸۶	۲۸. با توجه به ابیات زیر به پرسش‌ها پاسخ دهید. «سلسله‌ی موی دوست حلقه‌ی دام بلاست / هر که در این حلقه نیست فارغ از این ماجراست» «گر بزنندم به تیغ در نظرش بی‌دریغ / دیدن او یک نظر صد چو منش خون بهاست» الف) کدام یک از ابیات فوق مصرع است؟ ب) واژه‌های قافیه را در بیت اول مشخص کنید.
میبد، صادقیان - ۸۶	۲۹. در بیت زیر قافیه و ردیف را مشخص کنید. «من درد تو را ز دست آسان ندهم / دل بر نکنم ز دوست تا جان ندهم»
شاهین‌شهر، فضیلت - ۸۶	۳۰. در بیت زیر کلمات قافیه و ردیف را مشخص کنید. «ای نسیم سحر آرامگه یار کجاست؟ / منزل آن مه عاشق کش عیار کجاست؟»
شیروان، زینبیه - ۹۱	۳۱. در بیت زیر ردیف و حروف قافیه را مشخص کنید. «به هر گل می‌رسد می‌بوید این دل / نمی‌دانم که را می‌جوید این دل»
سلماس، امام خمینی - ۸۶	۳۲. در بیت «بیا تا مونس هم یار هم غمخوار هم باشیم / انیس جان غم فرسوده‌ی بیمار هم باشیم» کلمات قافیه و ردیف کدام‌اند؟
هماهنگ کشوری دی ۹۱	۳۳. با توجه به ابیات زیر، به سؤالات پاسخ دهید. «وقت است که در بر آشنایی بزنیم / تا بر گل و سبزه تکیه جایی بزنیم» زان پیش که دست و پا فروبندد مرگ / آخر کم از آن که دست و پای بزنیم» الف) کدام بیت «مصرع» است؟ ب) «حروف قافیه» در این شعر کدام‌اند؟

به سؤال‌های زیر پاسخ تشریحی دهید

تجف آباد، حضرت خدیجه - ۹۱	۳۴. این اصطلاحات را تعریف کنید. مصرع: فرد: مقفا:
سوسنگرد، محدثه - ۸۹	۳۵. دو مورد از تأثیرات قافیه را در شعر بنویسید.
اصفهان، بانو مجتهده امین - ۸۶	۳۶. وزن، قافیه، ردیف را در شعر سنتی و نیمایی مقایسه کنید و توضیح دهید.
دلیجان، پروین اعتصامی - ۸۶	۳۷. کدام یک از دو بیت زیر «فرد» است؟ چرا؟ «جوانی چنین گفت روزی به پیری / که چون است با پیریات زندگانی» «جایی نرسد کس به توانایی خویش / الا تو چراغ رحمتش داری پیش»